

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ЕКОНОМІКО-ПРАВОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ**

На правах рукопису

УДК 346. 5

ПОЛАТАЙ Володимир Юрійович

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Спеціальність 12.00.04 - Господарське право;
арбітражний процес

А в т о р е ф е р а т
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Донецьк – 2000

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі аграрного права Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого Міністерства освіти і науки України (м. Харків).

Науковий керівник - кандидат юридичних наук, доцент
Жушман Віктор Павлович
Національна юридична академія України
імені Ярослава Мудрого
Міністерства освіти і науки України
(м. Харків)
завідувач кафедри аграрного права

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук,
старший науковий співробітник
Замойський Ігор Євгенович,
Донецький інститут економіки та господарського права,
професор кафедри

кандидат юридичних наук
Устименко Володимир Анатолійович, Донецька міська рада,
завідувач юридичного відділу

Провідна установа - Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
кафедра господарського права (м. Київ).

Захист відбудеться “ **28** ” вересня **2000** р. о **16** годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 11.170.01 в Інституті економіко-правових досліджень НАН України за адресою: 83048, м. Донецьк, вул. Університетська, 77.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Інституту економіко-правових досліджень НАН України за адресою: 83048, м. Донецьк, вул. Університетська, 77.

Автореферат розісланий “ **12** ” липня **2000** р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Граніш В. В.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Існування відкритої конкурентної економіки неможливе в сучасних умовах без інвестицій, як без внутрішніх, так і зовнішніх. Звернення автора до цієї теми не випадкове, вона ще не отримала достатньої розробки у вітчизняній правовій науці. Проблема інвестування знайшла висвітлення переважно в міжнародно-правовому аспекті. Разом із тим, залишаються невизначеними та нерозробленими основні поняття та інститути інвестиційної діяльності - інвестиції, суб'єкти інвестиційної діяльності, об'єкти, форми здійснення інвестиційної діяльності. У чинному українському законодавстві ці категорії визначаються узагальнено та із значними протиріччями.

Недосконалість та невизначеність низки положень інвестиційного законодавства обумовлені загальною нестійкою економічною ситуацією, що склалася в Україні. Серед факторів, які стримують залучення інвестицій - відсутність політичної та фінансової стабільності, коливання рівня інфляції, слабо розвинута інфраструктура інвестиційних інститутів. В свою чергу, на ситуації, яка склалася в господарській системі з характерними їй сутужностями з інвестиційними надходженнями, позначилась саме відсутність належного нормативного закріплення основних правил інвестиційної діяльності.

Слід зазначити, що саме інвестиційна діяльність, як господарська, підприємницька, відіграє вирішальну роль у розбудові економіки країни. Приватне інвестування (яке здійснюється фізичними особами-громадянами) звичайно є імпульсом до економічного росту держави, але ряд факторів, і в першу чергу, брак коштів у населення, робить цей вид інвестування малозначущим у сучасних умовах. Крім того, змішавши приватне та господарське інвестування, чинне законодавство тим самим поставило в нерівні умови громадян - інвесторів та інституційних інвесторів.

В процесі господарської діяльності в умовах функціонування національної та світової ринкової економіки відбулось виділення із системи ринкових економічних відносин особливого роду інвестиційних відносин, які відіграють важливу роль у виробництві. Правове регулювання інвестиційних відносин із моменту появи інвестиції-капіталу як товару виробничого призначення здійснювалось із використанням традиційних у національному праві засобів приватно-правового та публічно-правового регулювання: господарського, цивільного (торгового, акціонерного, антимонопольного, корпоративного, податкового, митного та ін.) та іншого законодавства. Міжнародно-правове регулювання інвестиційних відносин здійснюється також за допомогою міжнародних господарських договорів та угод (торгові договори, кредитні угоди, договори про морське судноплавство та інших.)

Проблеми інвестиційної діяльності широко обговорюються у пресі, наукових публікаціях, на наукових конференціях. Однак практичного результату, а саме, створення нормативної бази, яка б ефективно регулювала інвестиційні відносини, так і не створено. Господарській системі потрібна саме реальна нормативна база, а не декларативна, якою є Закон України “Про інвестиційну діяльність” та інших.

Зв’язок роботи з науковими програмами. Основні результати дисертаційної роботи знайшли відображення у дослідженнях Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого, кафедри аграрного права відповідно до комплексної цільової програми “Удосконалення господарських відносин в умовах ринкової економіки (економіко-правовий аспект)”, номер держреєстрації 0186.0.070869.

Мета та задачі дослідження. Метою дослідження є комплексний аналіз правовідносин, які виникають при здійсненні інвестиційної діяльності на всіх її етапах, всебічне осмислення умов, необхідних для здійснення цієї діяльності, розробка пропозицій щодо удосконалення правового регулювання інвестиційної діяльності і на цій основі обґрунтування необхідності внесення змін до чинного законодавства для більш ефективного його застосування.

Для досягнення поставленої мети дослідження необхідно було вирішити такі задачі:

дати загальну характеристику та визначити правову природу відносин, що виникають при здійсненні інвестиційної діяльності;

визначити та обґрунтувати основні поняття, такі як “інвестиція”, “інвестиційна діяльність”, “об’єкт”, “суб’єкт інвестування”;

визначити правове положення суб’єктів інвестиційної діяльності;

обґрунтувати необхідність обмеження кола суб’єктів, що є учасниками інвестиційної діяльності;

виявити суттєві моменти правового регулювання інвестиційної діяльності як комплексних, багатопланових відносин.

Предмет і об’єкт дослідження. Предметом дисертаційного дослідження є комплекс суспільних відносин, які виникають у процесі здійснення інвестиційної діяльності як складової частини загального господарського обігу, процесів відтворення у суспільстві.

Об’єктом дисертаційного дослідження є законодавство України, що регламентує ці відносини, а також спеціальна вітчизняна та зарубіжна наукова література, в якій досліджуються проблеми інвестиційної діяльності.

Методологія дослідження. Методологічну основу дослідження склали прийняті в юридичній науці методи наукового дослідження. У процесі роботи використовувався історичний, порівняльний, логіко-юридичний, соціологічний, статистичний, системно-структурний та формально-логічний методи, а також такі прийоми, як порівняльне правознавство, системний

підхід, обґрунтування та аналіз практики здійснення інвестиційної діяльності. Висновки і положення, що містяться в роботі, базуються на аналізі господарського законодавства і досягненнях господарсько-правової та інших наук.

Теоретичну основу дисертаційного дослідження складають роботи вітчизняних та зарубіжних вчених - економістів та юристів. Зокрема таких, як: Башилов А.П., Бранд Б.Ф., Брауде І.Л., Кузнецова Н.С., Марцинішин Г.В., Дяченко В.П., Дякін В.С., Заменгоф З.М., Мамутов В.К., Мартем'янов В.С., Меєр Д.І., Омельченко А.В., Лаптев В.В., Рене Саватьє, Самуельсон П., Хачатуров Т.С., Гайворонський В.М., Жушман В.П., Комія Р., Суханов Є., Богатирьов О.Г., Розенберг Дж. М., Толстой Ю.К., Халфина Р.О., Холт Р. Н., Барнес С. Б., Мертенс О., Массе П., Кулагін М.І., Коссак В.М., Губський Б.В., Алексєєв С.С., Кучер Б.І., Гусейнов О. та інших.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що в дисертаційному дослідженні здійснено комплексний аналіз правовідносин, які виникають при здійсненні інвестиційної діяльності як однієї з форм господарської діяльності. В дисертації опрацьована і сформульована низка положень, а саме:

використовуючи основні положення чинного українського та зарубіжного законодавства, а також практики, що склалася, розроблено наукові визначення інвестицій, об'єктів інвестування та інвестиційної діяльності. За такими критеріями як фізичні якості, родові ознаки, джерела інвестування, форма власності, характер та ступінь участі суб'єктів в інвестиційній діяльності автор зробив спробу розмежувати ці поняття, оскільки як в нормативних актах, так і при їх застосуванні спостерігається тенденція до ототожнення цих несхожих за своєю правовою природою категорій;

сформульовано визначення та проведено класифікацію суб'єктів інвестиційної діяльності, які в залежності від їх правового статусу та спеціальної правосуб'єктності поділяються на три групи: інвестори, приймаюча сторона (реципієнт), інші учасники, які непряма причетні до здійснення інвестиційної діяльності;

аргументується необхідність розмежування цивільної та господарської, прибуткової (підприємницької) та непідприємницької інвестиційної діяльності;

напрацьована низка критеріїв, відповідно до яких необхідно відокремлювати інвестиційну діяльність від схожих за характером, але відмінних за змістом видів діяльності. Основними з критеріїв є відносини власності, ступінь ризику, направленість та мета цієї діяльності;

обґрунтована необхідність внесення змін та доповнень у законодавство України про інвестиційну діяльність; про банки та банківську діяльність; в проект глави 37 "Загальні положення про інвестиційну діяльність" Господарського (Комерційного) кодексу України; у Закон України "Про режим іноземного інвестування", в Положення про порядок державної реєстрації

іноземних інвестицій, які повинні кваліфікувати іноземну інвестицію за іноземним походженням капіталу, а не суб'єкта, який її вносить.

Теоретичне та практичне значення дисертаційного дослідження полягає в тому, що воно спрямоване на заповнення прогалів в українській правовій науці з питань регулювання відносин, що виникають при здійсненні інвестиційної діяльності, визначення правових форм та методів її здійснення.

Викладені в дисертації висновки і пропозиції можуть бути використані при удосконаленні законодавства про інвестиційну діяльність, банки і банківську діяльність, при підготовці навчально-методичної літератури; в практиці укладання і належного виконання даної категорії договорів; у діяльності судових органів, у науково-дослідницькій роботі студентів, у навчальному процесі при читанні лекцій та проведенні практичних занять з господарського права, у процесі правового виховання населення.

Деякі положення і висновки дисертації мають дискусійний характер і можуть послужити основою для наступних наукових досліджень.

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійною завершеною науковою роботою, комплексним дослідженням проблем правовідносин з приводу здійснення інвестиційної діяльності суб'єктами різних організаційно - правових форм. Сформульовані положення та висновки мають наукове і практичне значення, вони обґрунтовані на базі особистих досліджень і критичного осмислення 192 наукових та нормативних джерел. Дисертант обґрунтовує теоретичні положення, а також дає практичні рекомендації щодо подальшого вдосконалення чинного законодавства. Окремі питання, поставлені дослідником, порушуються вперше, деякі розглянуті по-новому, додатково аргументовані.

Апробація і впровадження результатів дослідження. Дисертація виконана на кафедрі аграрного права Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого Міністерства освіти і науки України. Основні положення та висновки, що містяться у роботі, обговорювались під час проведення конференції "Актуальні проблеми юридичної науки", опубліковані в наукових статтях та підручнику, що підготовлений членами кафедри, заслуховувалися на засіданнях названої вище кафедри у вигляді наукових повідомлень і при обговоренні дисертації.

Результати дослідження використані в навчальному процесі під час проведення практичних занять із студентами з курсу правового регулювання виробничої та комерційної діяльності промислових підприємств.

Публікації. За темою дисертації опубліковано три наукові статті та параграф у підручнику, загальним обсягом 1,0 д.а.

Обсяг і структура роботи відбиває мету і завдання наукового дослідження, його основні напрямки. Робота складається із вступу, двох розділів і висновку, викладена на 153 сторінках комп'ютерного набору, містить список використаних джерел із 197 найменувань, додатки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** розкриваються сутність і стан наукової проблеми, її значимість, визначаються ступінь наукової розробленості, обґрунтовується актуальність обраної теми, методичні основи роботи, її новизна, основні положення, що виносяться на захист, висвітлюється теоретичне і практичне значення дослідження, розкривається зв'язок дослідження з планами Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого Міністерства освіти і науки України та державною цільовою програмою, вказуються форми апробації його результатів і впровадження їх у практику.

Розділ 1 Загальна характеристика інвестицій та інвестиційної діяльності. Визначається галузева належність інвестиційної діяльності, розкривається її сутність в історичному контексті, даються основні визначення.

У підрозділі 1.1. "Історично - економічні передумови інвестиційної діяльності" розглянуто процес становлення такого складного господарсько-правового інституту, яким є інвестиційна діяльність. Досліджуються економіко-правові передумови, які передували та стали підґрунтям для виникнення інституту інвестиційної діяльності в її сьогоденному розумінні.

Автором виявлено ряд етапів, які пройшла інвестиційна діяльність у своєму розвитку, починаючи з межі XIX - XX сторіч, коли капітал отримує свою головну інвестиційну рису - він починає бути товаром; в період розвитку капіталізму в Україні, який характерний здійсненням інвестиційної діяльності в формі створення торгових товариств - таких що потребували "оглашення і реєстрації" (юридичні особи) та неформальних товариств (негласні та тимчасові товариства). Неформальні відносини по вкладенню капіталу у підприємницьку діяльність були прообразом сьогоденної інвестиційної діяльності без створення юридичної особи. Крім того, значного розвитку в дореволюційні часи набуло вкладення капіталу, яке опосередковувалося створенням юридичної особи, як правило, акціонерного товариства. Все це стало підґрунтям для визначення в майбутньому дій по вкладенню капіталу як інвестиційної діяльності. Хоч самі терміни "інвестиція", "інвестування" є досить новими як для нашої правової системи, так і для зарубіжних. Вони почали з'являтися тільки пів сторіччя тому.

Радянський період характерний тим, що інвестиційної діяльності як такої не було. Господарські відносини, що ґрунтувалися на управлінні і розпорядженні власністю невластником, нормований, централізований розподіл ресурсів, обумовили те, що держава сама була і

вкладником, і приймаючою стороною, не кажучи вже, що вона сама для себе встановлювала правила обігу товарно - матеріальних цінностей. Такий рух товарно-матеріальних цінностей не можна кваліфікувати як інвестиційну діяльність, оскільки головна ознака інвестиційної діяльності – це відносини власності, які носять зобов'язально – правовий характер. А саме цей елемент був відсутній того часу. Дії суб'єкта – власника (держави в особі уповноважених органів) по фінансуванню, вкладенню своєї власності у самого себе не є інвестиційною діяльністю. Як тоді, так і тепер, такі дії повинні носити назву “капітальних вкладень“, що на думку автора не є синонімом поняття “інвестиційна діяльність“.

Датою відновлення інвестиційних процесів у нашій країні потрібно вважати момент прийняття Закону України “Про власність“, саме з нього почалося реформування економіки та здійснення інвестиційної діяльності у її класичному розумінні.

У підрозділі 1.2. “Поняття інвестицій” аналізується господарсько-правова природа вкладень майна та немайнових цінностей, які можуть бути інвестицією. На базі наукових поглядів, які викладені у працях Мартем'янова В.С., Омельченко А.В., Лаптева В.В, Богатирьова О.Г., Мертенса О., Массе П., Вознесенської Н.Н., Коссака В.М. та інших вчених, автор визначає інвестиції як працюючий капітал, якому притаманні такі ознаки:

це - перш за все майно або майнові права, що мають певне господарське призначення і можуть бути використані у якості інвестиції;

це - цінності, які належать особі на праві власності чи іншому похідному від нього праві;

мета - отримання прибутку;

відмова від негайного отримання зустрічного відшкодування від реципієнта і обумовлений цим більший ступінь ризику.

Невизначеність та негарантованість прибутку від вкладеної інвестиції суттєво відрізняє її від кредиту, повернення якого зі заздалегідь обумовленими відсотками є його суттєвою ознакою. Інвестиції - це працюючий капітал. Звичайно, що працюючим є й кредит, але у порівнянні з інвестицією він є чимось чужим, тимчасовим для особи, яка його отримала. Між інвестором та приймаючою стороною (реципієнтом) існують більш тісні зв'язки, що ґрунтуються на господарській діяльності, яку вони ведуть спільно і результат якої (негативний чи позитивний) для них теж є спільним. Кредитний же капітал працює тільки в руках позичальника (боржника). Кредитор не несе ніякого ризику та збитків у ділі, в яке залучається кредит, і тим більше не несе ніякої відповідальності за здійснення цієї діяльності. Звичайно, кредитор ризикує своїм капіталом, але цей ризик можна швидше віднести до форс - мажорних обставин або винних дій з боку боржника. Реципієнт не є боржником по відношенню до інвестора. І інвестор, і реципієнт є одночасно боржником і кредитором один для іншого. Крім того, кредит може існувати тільки у грошовій формі, форм існування інвестицій безліч.

Сукупність ознак, які характеризують інвестицію, є одночасно і критеріями, за якими автор класифікує інвестиції, а саме:

за фізичними якостями та родовими ознаками - на майнові та немайнові;

за джерелами інвестування на дві загальні великі групи. Це - внутрішні (національні) та іноземні інвестиції;

за формами власності - на недержавні (приватні та колективні інвестиції) та державні (включаючи комунальні) інвестиції;

за характером і ступенем участі суб'єктів в інвестиційній діяльності можна виділити прямі та портфельні інвестиції.

На базі ознак та класифікації дається визначення інвестицій, під якими розуміється майно, майнові права та інші цінності, в тому числі інтелектуальні, що мають господарську цінність, належать особі на праві власності, або іншому праві, які вкладаються у незаборонений законом об'єкт господарської діяльності з метою отримання прибутку, соціального ефекту або іншого позитивного результату.

У підрозділі 1.3. "Поняття інвестиційної діяльності як однієї з форм господарської" розглядаються питання, що є ключовими для всієї роботи. Автор приходить до висновку, що інвестиційна діяльність є однією з форм господарської діяльності як комплексної, багатопланової діяльності, що включає елементи різних відносин, а також різні елементи правового регулювання. Це впливає з суті господарського права як комплексної, інтегрованої галузі права.

Предметом правового регулювання інвестиційної діяльності виступають відносини по вкладенню, виробництву, розподілу матеріальних і нематеріальних благ та дії по організації цієї діяльності як цілісного комплексу господарських відносин.

Інвестиційна діяльність може виражатись у підприємницькій, непідприємницькій діяльності та діяльності по регулюванню інвестиційних процесів.

Висувається положення про те, що інвестиційною діяльністю треба вважати не тільки сам акт (етап) вкладення капіталу, а весь комплекс дій. Тобто, комплекс заходів з моменту прийняття рішення про інвестування до завершальної стадії інвестиційного проекту визначається як інвестиційний цикл. Інвестиційний цикл охоплює передінвестиційну, інвестиційну та експлуатаційну фази. Ряд інвестиційних циклів, що повторюються - це інвестиційний процес. Поняття інвестиційного процесу ніде нормативна не регулюється, але це поняття поряд із суто економічним значенням носить і правовий характер, оскільки безпосередня участь у здійсненні чи причетності до здійснення інвестиційної діяльності на тому чи іншому етапі інвестиційного процесу буде підставою виникнення права власності на отримані в результаті цієї діяльності цінності або обов'язку нести певні збитки.

В цьому підрозділі автором також виявлені суспільні відносини, що виникають при здійсненні інвестиційної діяльності, які загалом можна поділити на такі групи:

відносини, що виникають між суб'єктами господарювання з приводу пошуку джерел інвестування або накопичення капіталу, вкладення інвестицій в той чи інший об'єкт господарської діяльності;

організаційно - розпорядчі відносини, які самі по собі не мають безпосередньої мети отримання прибутку, але створюють передумови для підприємницької діяльності та отримання прибутку. Це, зокрема, відносини по створенню та управлінню підприємством, майном, робочою силою, та ін.;

відносини по виробництву духовних та матеріальних благ (товарів, послуг), що виникають на національному та міжнародному ринку інвестицій.

відносини, які складаються при здійсненні державного регулювання інвестиційних процесів.

Інвестиційні відносини поділяються також на відносини внутрішньоекономічного суспільного обігу на національному ринку, або національні інвестиційні відносини, та міжнародні інвестиційні відносини, що виникають між суб'єктами різної державно-правової належності або різних національних ринків інвестицій.

Вищевказані групи відносин, що виникають при здійсненні інвестиційної діяльності є різнорідними як за своєю сутністю, так і за предметом правового регулювання. Частина з них може бути віднесена до підприємницьких правовідносин (горизонтальні відносини), частина - до відносин у сфері управління, як державного, так і управління, що здійснюється безпосередньо самими суб'єктами господарських відносин (вертикальні відносини).

Інвестиційні відносини - це особлива форма суспільно - господарських зв'язків, що виникають між суб'єктами господарювання з приводу вкладення, освоєння та використання результатів, що отримані в процесі здійснення різних видів господарської діяльності. Інвестиційні відносини є складовою частиною господарського обігу, який існує в рамках тієї чи іншої економічної системи. Інвестиційні відносини є зобов'язально - правовими за своєю природою.

Автором відстоюється точка зору про те, що інвестиційна діяльність є однією з форм господарської діяльності як комплексної, багатопланової діяльності, що включає елементи різних відносин, а також різні елементи правового регулювання. А предметом правового регулювання інвестиційної діяльності виступають відносини по вкладенню, виробництву, розподілу матеріальних і нематеріальних благ та дії по керівництву і регулюванню цієї діяльності як цілісного комплексу господарських відносин (господарської діяльності). Це впливає з суті господарського права як комплексної, інтегрованої галузі права.

В роботі висувається теза, що дві мети інвестиційної діяльності - отримання прибутку або досягнення соціального ефекту, які передбачені в ст. 1 Закону України “Про інвестиційну діяльність”, є не альтернативними, а паралельними, одна мета може супроводжувати іншу.

Виходячи з вищезазначених положень, можна дати таке визначення інвестиційної діяльності. Це - господарська діяльність (підприємницька та непідприємницька) по накопиченню та вкладенню ресурсів, що можуть бути інвестицією, здійсненню будь - якої діяльності з цими ресурсами, що направлена на отримання прибутку та (або) іншого позитивного результату, управління, контролю та регулюванню цієї діяльності.

Розділ 2. Умови здійснення інвестиційної діяльності. Проведений аналіз елементів, які є необхідними для здійснення інвестиційної діяльності. Такими елементами є суб'єкт, об'єкт та форми здійснення інвестиційної діяльності.

У підрозділі 2.1. “Суб'єкти інвестиційної діяльності” автором робиться висновок, що ними можуть бути тільки господарюючі суб'єкти - носії господарських прав та обов'язків. Ні громадяни, ні тим більш держава не можуть в повній мірі вважатися суб'єктами інвестиційних господарських відносин. Що стосується фізичних осіб, то оскільки інвестиційні відносини - це відносини у сфері відтворення, господарського обігу, включення у ці відносини у якості суб'єкта фізичних осіб є недоцільним. Обмеженою є участь в інвестиційних правовідносинах і органів державної виконавчої влади. Це твердження ґрунтується на тому, що суб'єкти інвестиційної діяльності наділені спеціальною правосуб'єктністю, яка у більшості випадків імперативно встановлена нормами чинного законодавства. Саме закони та інші нормативні акти в сучасних умовах формують правосуб'єктність особи при здійсненні інвестиційної діяльності, оскільки здійснення цієї діяльності перетворює правосуб'єктність в особливе суб'єктивне право, реалізація якого при наявності обставин, які допускаються законом (юридичних фактів) породжує конкретні права та обов'язки.

Професійна чи непрофесійна діяльність як ознака при здійсненні інвестиційної діяльності теж набуває особливої ваги, так як за цією ознакою законодавством встановлюється різний обсяг прав та обов'язків. В роботі відстоюється точка зору, що при визначенні суб'єктів інвестиційних правовідносин, потрібно розглядати юридичну особу як основний вид суб'єктів при здійсненні інвестиційної діяльності.

Автор приходять до висновку, що головною і фактично єдиною діючою особою в інвестиційних правовідносинах є юридичні особи з різною формою власності.

Ґрунтуючись на вищесказаному, можна говорити про спеціальну правосуб'єктність осіб, що приймають участь у господарських, і зокрема, в інвестиційних відносинах, яка визначена спеціальним законодавством. І в залежності від спеціальної правосуб'єктності учасників

інвестиційних відносин можна визначити як загальне коло цих суб'єктів, які у своїй більшості є юридичними особами, так і провести розподіл на більш вузькі категорії в залежності від ролі, організаційно - правової форми та мети участі в інвестиційних відносинах. Спеціальна правосуб'єктність, яка не в останню чергу спричинена метою створення та діяльності суб'єктів інвестиційної діяльності, визначає ту роль, яку вони виконують.

Виходячи з правосуб'єктності особи та функцій, які вона виконує в процесі інвестування, можна виділити три види суб'єктів, які безпосередньо беруть участь у здійсненні інвестиційної діяльності:

інвестор - суб'єкт інвестиційної діяльності, який приймає рішення про вкладення власних, позикових чи залучених майнових та інтелектуальних цінностей в об'єкти інвестування;

приймаюча сторона (реципієнт) - суб'єкт інвестиційної діяльності, що є власником або володіє на іншому праві об'єктом інвестиційної діяльності, в який вкладаються ці цінності, або який разом з інвестором бере участь у здійсненні спільної інвестиційної діяльності;

інші учасники - суб'єкти інвестиційної діяльності, які опосередковують вкладення інвестиційних цінностей в об'єкт інвестування, виконують інші роботи чи надають послуги, спрямовані на кінцевий результат інвестиційної діяльності, діють за свій рахунок, разом з іншими учасниками інвестиційної діяльності несуть підприємницький ризик і винагорода (прибуток) яких залежить від кінцевого результату здійснення інвестиційної діяльності.

Крім того, можна виділити категорію суб'єктів, які тільки "причетні" до здійснення інвестиційної діяльності (підрядчики, постачальники, продавці, покупці).

За національною ознакою суб'єктів інвестиційної діяльності слід поділити на резидентів, нерезидентів та наднаціональні утворення - транснаціональні компанії.

З точки зору правосуб'єктності осіб, що виступають інвесторами, виділяються дві загальні великі групи:

індивідуальні інвестори, які діють від свого імені, за свій рахунок і тільки у своїх інтересах;

інституційні інвестори, що діють від свого імені, але за рахунок залучених (акумульованих) у інших осіб коштів і в інтересах цих осіб, які довірили свої кошти з цільовим призначенням - для інвестування.

Інституційні інвестори, на думку автора, є головними, спеціалізованими учасниками інвестиційної діяльності, які, за загальноприйнятими в науковій літературі поглядами, складаються з банківських установ та небанківських фінансових установ.

Автором обґрунтовується необхідність внесення змін до чинного законодавства, які визначали б статус інвестиційного банку, а також прийняття Господарського (Комерційного)

кодексу України як основи законодавства, що регулює порядок створення, діяльності та ліквідації суб'єктів інвестиційної діяльності (як і інших суб'єктів господарської діяльності).

У підрозділі 2.2. “Об'єкти інвестиційної діяльності” досліджується поняття об'єкта в його загальноправовому та спеціальному значенні як об'єкта інвестиційної діяльності. Виходячи з основних наукових уявлень, автором робиться висновок, що суть об'єкта інвестиційної діяльності полягає в об'єднанні у його визначенні двох елементів: дій учасників інвестиційних правовідносин та матеріальних і нематеріальних благ, які в свою чергу є об'єктами права власності. На відміну від кредитних правовідносин, де кредит передається кредитоотримувачу, фізичній чи юридичній особі, інвестиційні правовідносини мають чітко виражену особливість - інвестиція передається не суб'єкту, а вкладається в об'єкт. Саме ця особливість на думку автора виділяє інвестицію з поміж інших форм руху капіталів та товарно-матеріальних цінностей.

Об'єкт в інвестиційній діяльності є самостійним елементом, який фактично не залежить від суб'єктів інвестиційної діяльності.

На перший погляд, ми оточені об'єктами інвестування. Ними може бути будь - яке майно, майнові права, інтелектуальна власність, тобто будь - який предмет чи право, який може прийняти інвестицію і, об'єднавшись, співпрацюючи з нею, спроможний породити прибуток чи створити соціальний ефект. Але для того, щоб майно (власність) стало об'єктом інвестування, потрібно, щоб це майно мало певний правовий режим, порядок користування, способи і межі розпорядження та інших правомірних дій людей по відношенню до цієї речі, що визначаються правовими нормами.

Виділено такі основні риси об'єктів інвестиційної діяльності:

це майно (майнові права) або об'єкти інтелектуальної власності, що мають матеріальне вираження;

це об'єкти права власності;

об'єкт, у який вкладається інвестиція повинен бути юридично відокремлений від інвестиції, знаходитись у власності іншої особи, а не інвестора;

об'єкт інвестування повинен мати певний правовий режим;

об'єкт повинен знаходитись “у роботі , співпраці” з інвестицією;

об'єкт повинен виступати у господарському обігу самостійно та незалежно від інших об'єктів.

У залежності від форми інвестицій, реальних чи фінансових, виділено два основні об'єкти інвестування:

фінансовий об'єкт (цінні папери, інші належним чином оформлені зобов'язання);

реальний об'єкт (будь - яке майно, майнові права, які крім вкладення в них коштів, потребують активних дій по створенню нових об'єктів власності).

У підрозділі 2.3. “Форми здійснення інвестиційної діяльності” автор доходить висновку, що форма інвестиційної діяльності фактично і є тим критерієм, за яким ми можемо виділити цю діяльність з поміж інших, оскільки законодавством, яке регулює інвестиційну діяльність, крім безпосередньо регулятивної функції, виконується функція правовстановлююча, функція, що легалізує цю форму діяльності перед третіми особами, у тому числі і перед державою.

Під формою інвестиційної діяльності слід розуміти той правовий режим, у якому здійснюється вкладення інвестиції в об’єкт інвестування, тобто комплекс правовідносин із взаємодії суб’єктів інвестиційної діяльності, результатом якої є досягнення мети інвестування.

Форми, у яких може здійснюватись інвестиційна діяльність, якомога повніше повинні бути визначені саме у законодавстві, яке стосується не тільки іноземних інвесторів, а і внутрішніх.

Виходячи з основних положень вітчизняної та зарубіжної законодавчої практики можна зробити висновок, що інвестиційна діяльність загалом існує в двох формах:

- у формі (правовому режимі) господарюючого суб’єкта;
- у формі (правовому режимі) договору.

Автором відстоюється точка зору про те, що законодавство не повинно акцентувати увагу на регламентації форм здійснення інвестиційної діяльності іноземними інвесторами, оскільки вони діють у загальному правовому полі України, то повинні користуватись тими ж формами, що і резиденти.

ВИСНОВКИ

Заключна частина дисертації містить загальні висновки, отримані автором у ході дисертаційного дослідження.

1. За своєю галузевою належністю відносини з акумуляції, розподілу та використання ресурсів (інвестиційна діяльність) є предметом господарського права як комплекс відносин, що виникають у сфері відтворення виробництва.

2. Дії суб’єкта - власника по фінансуванню, вкладенню своєї власності у самого себе, виходячи з історичної традиції та практики, повинні носити назву капітальних вкладень.

3. Інвестиції - це майно, майнові права та інші цінності, в тому числі інтелектуальні, що мають господарську цінність, належать особі на праві власності або іншому праві, які вкладаються у незаборонений законом об’єкт господарської діяльності з метою отримання прибутку, соціального ефекту або іншого позитивного результату.

4. Інвестиційна діяльність - це господарська діяльність (підприємницька та непідприємницька) по накопиченню та вкладенню ресурсів, що можуть бути інвестицією,

здійсненню будь - якої діяльності з цими ресурсами, що направлена на отримання прибутку та (або) іншого позитивного результату, управління, контроль та регулювання цією діяльністю.

5. Суб'єктами інвестиційних відносин мають бути суб'єкти - носії господарських прав та обов'язків. Суб'єктів інвестиційної діяльності потрібно класифікувати не за організаційно – правовою формою чи формою власності, а за відношенням до інвестиції та об'єкту інвестування (відносини власності) та за функціями, які вони здійснюють у процесі інвестиційної діяльності;

6. Обґрунтовується необхідність внести до чинного законодавства доповнення, які визначали б статус інвестиційного банку, та до Закону України “Про режим іноземного інвестування” і в “Положення про порядок державної реєстрації іноземних інвестицій”, які повинні кваліфікувати іноземну інвестицію за іноземним походженням капіталу, а не суб'єкта, який її вносить.

7. Під об'єктом інвестиційної діяльності потрібно розуміти як дії учасників інвестиційних праввідносин, так і матеріальні та нематеріальні блага, які є об'єктами права власності.

8. Під формою інвестиційної діяльності слід розуміти той правовий режим, у якому здійснюється вкладення інвестиції в об'єкт інвестування, тобто, комплекс праввідносин по взаємодії суб'єктів інвестиційної діяльності, результатом якої є досягнення мети інвестування.

Виходячи з того, що правове регулювання інвестиційної діяльності є дуже складним, неоднозначним та новим для нашої правової системи, дане дослідження не може з усією повнотою охопити всіх проблем. Однак, автором зроблена спроба виявити найсуттєвіші риси правового регулювання інвестування та зробити найбільш загальні висновки, які послугують подальшому розумінню цього складного правового інституту.

СПИСОК ПРАЦЬ, ОПУБЛІКОВАНИХ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Полатай В. Поняття інвестиції як правової категорії // Право України. - 1999. - № 9. - С. 39 - 41, 61.

2. Полатай В. Класифікація інвестицій: теоретичний та прикладний аспекти // Предпринимательство, хозяйство и право. - 1999. - № 10 - С. 27 - 29.

3. Полатай В. Суб'єкти інвестиційної діяльності // Вісник вищого арбітражного суду України. - 1999. - № 4. - С. 213 - 216.

4. Полатай В. Ю. Відносини, що виникають при здійсненні інноваційної діяльності // Правове регулювання господарських відносин за участю промислових підприємств. За редакцією проф. В.М. Гайворонського та доц. В.П. Жушмана. Підручник. – Харків: Право, 2000.- С. 224 – 225.

АНОТАЦІЯ**Полатай В.Ю. Правове регулювання інвестиційної діяльності. - Рукопис.**

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.04 - Господарське право; арбітражний процес. - Інститут економіко-правових досліджень НАН України, Донецьк, 2000.

Дисертація присвячена питанням правового регулювання відносин, що виникають при здійсненні інвестиційної діяльності. Досліджено економіко-правову природу господарсько-правових відносин, що є за своєю суттю інвестиційними. Дано визначення основних понять. Інвестиційна діяльність розглядається як господарсько-правова, комплексна діяльність, що включає елементи різних правовідносин, а також різні елементи правового регулювання. Визначено суб'єктний склад, розглянуті питання взаємодії суб'єктів та необхідних умов для здійснення інвестиційної діяльності. Обґрунтована галузева належність інвестиційної діяльності. Проаналізовані форми здійснення інвестиційної діяльності. В процесі дослідження обґрунтовується необхідність внесення змін та доповнень до чинного законодавства України та обґрунтовується необхідність прийняття Господарського (Комерційного) кодексу України.

Ключові слова: господарська інвестиційна діяльність, господарсько-правові відносини, правовий режим суб'єктів, інвестиційний договір, інвестиційний банк, інвестиційна мета.

SUMMARY**Polatay V. U. The Law Regulation of the Investments Activity. - Manuscript.**

The thesis for a Candidate of Legal Degree Sciences in the field 12.00.04 - Economic Law; Arbitration Procedure. Institute of Economic and Legal Research of Ukrainian National Academy of Sciences. Donetsk, 2000.

The thesis is devoted to the problems of law regulation of the relations, arising in the course of the investment activity. The author has examined the nature of legal economic relations that arise and formulated basic conceptions on this topic. The investment activity is considered as an economic, law complex activity that includes the elements of different law relations and also various elements of law regulation. The subjective composition has been revealed and the questions of mutual cooperation of subjects and conditions for their future setting up have been examined. Besides, the author has determined that the investment activity belongs to the Economic law, and analyzed the forms of setting up the investment activity. The necessity of appropriate amendments and changes to the present law regulations of Ukraine has been revealed in the process of research and the author made a conclusion about the necessity of taking up the Economic (commercial) Code of Ukraine.

Key words: economic investment activity, economic - law relations, the law regime of subjects, investment contract, investments bank, investments aim.

АННОТАЦИЯ

Полатай В.Ю. Правовое регулирование инвестиционной деятельности. - Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени кандидата юридических наук по специальности 12. 00. 04 - Хозяйственное право; арбитражный процесс. - Институт экономико-правовых исследований НАН Украины, Донецк, 2000.

В диссертации с позиций хозяйственного права рассмотрены особенности правового регулирования инвестиционной деятельности.

В первом разделе “Общая характеристика инвестиций и инвестиционной деятельности” рассмотрены ключевые моменты, которые определяют инвестиционную деятельность как одну из форм хозяйственной. В историческом контексте показано становление отношений, которые в процессе развития системы хозяйствования выделились как инвестиционные отношения. Выдвигается тезис о том, что в советский период инвестиционной деятельности в ее рыночном понимании не существовало, так как в процессах “самофинансирования”, при отсутствии собственности на средства производства нет инвестиционного элемента. На основании экономического и правового понимания дается определение понятий инвестиция, инвестиционная деятельность, которые рассматриваются, прежде всего, как отношения собственности и между собственниками. Исходя из положений действующего украинского законодательства и также используя законодательство других стран и научную литературу, определены основные черты, которые присущи инвестициям, инвестиционной деятельности. Инвестиционная деятельность рассматривается как хозяйственно - правовая, комплексная, включающая элементы различных отношений, а также различные элементы правового регулирования, обязательно - правовая по своей природе, две цели которой - получение прибыли и достижение социального эффекта являются не альтернативными, а параллельными.

Второй раздел “Условия осуществления инвестиционной деятельности” посвящен тем факторам, которые определяют инвестиционные начала хозяйственной деятельности. К таким факторам относятся: правовой статус хозяйствующих субъектов, объекты и формы инвестиционной деятельности. Дается определение субъектов инвестиционной деятельности и их классификация. Выдвигается положение о том, что участие граждан в инвестиционных процессах ограничено, а основными участниками являются хозяйствующие субъекты. Выделено ряд отличий и дается определение объектам и формам осуществления инвестиционной деятельности. Делается вывод, что при общем кризисном состоянии украинской экономики, ей не хватает не столько

инвестиций, сколько объектов инвестиционной деятельности, которые смогли бы “принять” эти инвестиции. В ходе исследования обосновывается необходимость внесения изменений и дополнений в действующее законодательство Украины, а также обосновывается необходимость принятия Хозяйственного (Коммерческого) кодекса Украины.

Ключевые слова: хозяйственная инвестиционная деятельность, хозяйственно – правовые отношения, правовой режим субъектов, инвестиционный договор, инвестиционный банк, инвестиционная цель.

Відповідальний за випуск

Доктор юридичних наук, доцент Статівка А.М.

Підписано до друку 06.06.2000.Формат 60x90/16.

Папір офсетний. Віддруковано на ризографі..

Ум. друк. Арк. 0,7. Обл.-вид. арк. 0,9.

Тираж 100 прим. Замовлення № 770

Друкарня Національної юридичної академії України

Імені Ярослава Мудрого

61024, Харків, вул. Пушкінська, 77